

СВІТОВА ПОЛІТИКА У ХХІ СТОЛІТТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Розглядається закономірність виникнення та сутність феномена світової політики, актуалізується її зв'язок з міжнародними відносинами та визначається потенціал філософського підходу до проблем світової політики.

Останнє десятиріччя минулого та початок теперішнього століття актуалізували науковий діалог щодо проблем світової політики. Цей діалог відбувається на фоні значних політичних подій, які впливають не лише на регіональний, а й на загальносвітовий розвиток (процес реформування ООН, розширення НАТО на Схід, підписання угоди про Конституцію ЄС, терористичні акти у різних країнах світу (США, європейські країни, Росія)), військові дії у «гарячих точках», «кольорові революції» початку ХХІ століття тощо.

Виникнення нової міжнародно-політичної реальності у кінці ХХ – на початку ХХІ століття показало різку зміну змісту комунікації між суб'єктами відносин у міжнародній системі. Не лише нові суб'єкти комунікації, але й держави та уряди почали регулярно здійснювати різнопланову взаємодію з приводу зовнішніх і внутрішніх проблем.

«Вічні» інститути і процеси, задані алгоритми поведінки та процедури є типовими для архаїчної та традиційної політики (чайстково і для політики не зовсім зрілого модерну). Проте, в наслідок формування світової політики вони починають перетворюватися в інститути-проекти, в процеси-експерименти та в альтернативні і комбіновані політичні курси. Актуальною стає проблема „синхронізації», тобто зічленування, а іноді і узгодження політичних практик та інститутів різних цивілізаційних та геополітичних утворень. Неминою стала зміна політичної природи акторів та політичних утворень залучених у світову політичну взаємодію, включаючи племена та інші малі утворення. За цих умов зовнішнє середовище чужинців та варварів починає перетворюватися в середовище та систему партнерства і змагання, яка за своїм визначенням є змінною» [1, с.90].

Усе це призвело до того, що дискусії стосовно проблем світової політики перейшли із академічної площини на практичний рівень світового (регіонального) політичного процесу.

Проблеми світової політики та її трансформацій в умовах глобалізації та інформатизації розглядаються в працях українських дослідників (О. Білорус, В.Вергун, А. Гальчинський, А. Гриценко, Н. Девочкіна, Ю. Павленко, Н. Паніна, М. Савлу та ін.), а також у доробках російських мислителів (Богатуров А., Ільїн М., Лебедева М., Мельвіль А., Павлов Ю., Панарін А., Гаджиев К. Песков Д., Фельдман Д., Циганков П., Чешков М. та ін.). Серед іноземних дослідників можна згадати Хантінгтона С., Хабермаса Ю., Фукуяму Ф., Коукера К. Бжезінський З., Тоффлер А. та ін..

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити сутнісні ознаки світової політики ХХІ століття та

продемонструвати потенціал філософського підходу до вирішення її нагальних проблем.

Сучасний світ визначається як світ, що постійно трансформується під впливом глобалізаційних та інформатизаційних процесів, інформація проявляється в усіх сферах життєдіяльності як окремого індивіда, так і суспільства і людства в цілому. Виникають і активно розвиваються нові науки – інформаціологія, соціальна інформатика, комунікативістика, медіакратія, медіапсихологія тощо. Формується новий тип політики – «інформаційна політика», утворюється «інформаційний капітал».

Відомо, що політика безпосередньо пов'язана з потребами та прагненнями громадян, з реалізацією владних функцій та повноважень, з діяльністю держави, політичних інститутів та інституцій громадянського суспільства. Особливе значення в сучасних умовах набуває комунікація між усіма зазначеними політичними акторами, здійснення взаємодії між свідомою діяльністю політиків та народним несвідомим. Для забезпечення такої взаємодії здійснюється розробка політичного психоаналізу (Лассауел Г.), який покликаний урахувати об'єктивну дію феномену несвідомого у процесі політичної комунікації.

Як зауважує В. Д. Попов, закони несвідомого вже використовуються у масмедіа або відкрито, або латентно, доказами цього є використання технологій проведення інформаційно-психологічних війн, створення міжетнічних конфліктів, морально-психологічне придушення потенційного супротивника (Іраку, Югославії, Афганістану тощо) шляхом масованої інформаційної обробки громадської думки, наявність рекламних роликів з двадцять п'ятим кадром, створення безкінечних шоу [2, с. 13].

Російський соціолог Далигенський Г. У своїх дослідженнях говорить про «людський вимір глобалізації». Він показав, що глобалізація змінює умови формування людської особистості. Ці фактори мають як позитивний, так і негативний вплив. З одного боку ми маємо розширення інформаційного поля і доступ до інформації, а з другого – маніпулювання свідомістю людей.

Саме тому однією з найбільш складних політичних проблем, які мають вирішувати сучасні держави можна вважати забезпечення «протиінформаційної-психологічної оборони» (Попов В.), протидію технологіям зомбування, інформаційного та психофізіологічного впливу не лише на свідомість громадян, а й на їх несвідоме.

Варто розрізнити поняття «глобалізація» і «політична глобалізація». Зазвичай характерними ознаками глобалізації оголошуються її складність,

багатовимірність, суперечність. Завдяки глобалізації створюється якісно нова історична ситуація, формується політика та ідеологія глобалізму, яку можна вважати стратегією держав-лідерів світу, завдяки якій вони прагнуть забезпечити своє політичне, економічне, культурне домінування над іншими країнами світу.

«У певному сенсі початком глобалізації як нової системи відносин у світі можна вважати 1989 рік – коли впала всесвітня система соціалізму. До того часу світ був біполярним, він існував як арена змагання двох систем і двох наддержав. Після 1991 року ця ситуація остаточно спростована, а головна зміна ситуації полягає у фіаско комуністичної соціально-політичної системи. Власне, глобалізація є нічим іншим, як ознакою формування єдиного всепланетного людства. Зрозуміло й закономірно, що цей процес спричиняє болісні метаморфози і кризи багатьох традиційних, культурних, соціальних, господарських систем» [3, с. 11].

Політична глобалізація визначається кризою потенціалу окремих держав, виникненням нової політичної культури, формуванням та розповсюдженням загальносвітових інтересів, збільшенням проблем планетарного масштабу, зростанням кількості та посиленням ролі міжнародних неурядових організацій в сфері світової політики. Політична глобалізація не має такого масштабу, як глобалізація фінансових ринків, оскільки держави прагнуть до збереження свого суверенітету, тому й залишаються важливим чинником при вирішенні міжнародних проблем. Як зауважив М. Уотерс, якщо держави переживуть глобалізацію, її важко буде вважати тією силою, якою вона здається зараз.

Ільїн М. розглядає інституційні аспекти політичної глобалізації, досліджує перспективи переходу до керованого та сталого розвитку. Проблема керованості глобальними процесами стає дедалі нагальнішою, але, поки що, невідомо як її вирішувати. У пошуках відповіді на це питання Ільїн М. аналізує досвід і уроки ХХІ століття. Він намагається виявити рушійні сили і тенденції розвитку політики, влади, феномену суверенітету та державності в епоху Модерну, прослідковує зв'язок між розвитком державності та громадянським суспільством. На думку дослідника політична глобалізація стала фактом політичної реальності, чітко окреслюються перспективи предметного обговорення комплексу політичних реформ – свого роду глобальної інституційної пребудови, яка необхідна для того, щоб забезпечити контроль над світоим розвитком, а в подальшому і над керованим ним процесом [4].

В умовах інформатизації та глобалізації систему світової політики визначає міждержавна взаємодія, що призводить до втрати суверенітету окремими країнами та посиленню взаємопроникнення країн-лідерів у внутрішні справи країн, що економічно (а інколи і політично) від них залежать. Наслідком такої ситуації стає зародження та активний розвиток «контртенденції до відновлення суверенітету» держав «ізгоїв», циклічний розвиток світової політики, коли домінування американського

світоустрою змінюється посиленням активності ЄС, світового громадянського суспільства, і навпаки (А. Богатуров) та появи нових політичних акторів, які прагнуть до проведення у сфері світової політики так званих «дворівневих ігор» (М. Лебедева), скерованих на досягнення вигідних взаємодій держав та недержавних суб'єктів.

У світлі важливості світової політики для розвитку людства взагалі і кожної окремої країни зокрема, актуальною стає дефініція самого предмету світової політики. У зв'язку з цим варто визначити декілька різних концептуальних підходів російських вчених (в Україні аналіз зазначеної проблематики ще лише формується).

1) структурний підхід – предметом світової політики оголошується політична структура сучасного світу, яка складається шляхом інтегральної взаємодії державних і недержавних суб'єктів (Лебедева М.М.).

«Окреслюючи предметну галузь світової політики можна сказати, що вона займає аналізом політичної системи світу (з її „внутрішньої» та „зовнішньої» політикою), а також прогнозом тенденцій її подальшого розвитку. Як наслідок, важливим моментом світової політики є її скерованість на аналіз сучасних політичних питань та проблем, які очікуються у майбутньому» [5].;

2) інституціональний підхід – світова політика, сконцентрована у державних інститутах, оголошується новим виміром діяльності держав, який утворюється за рахунок взаємопроникнення імпульсів впливу у традиційно внутрішньополітичній сфері, чому сприяє виникнення та розповсюдження нових технологій, збільшення економічної та екологічної взаємозалежності, розповсюдження єдиних політичних, культурних та ціннісних стандартів (Богатуров А.Д.).

«Якщо традиційні міжнародні відносини – це переважно відносини між державами стосовно їхньої політики відносно один одного та загальносвітових проблем в цілому, то світова політика – це галузь нерозчленованої взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, що стосується як їхніх дій стосовно один одного та вирішення загальносвітових проблем, так і політики кожного з них стосовно власних внутрішніх проблем та ситуацій» [6].;

3) багаторівневий підхід – основою світової політики оголошується не міжнародна та міждержавна взаємодія, а всі прояви політики у сучасному соціумі – індивідуальна участь, участь політичних співтовариств, державних та міждержавних об'єднань, транснаціональних утворень тощо (Ільїн М.В., Мельвіль Ю.А.);

4) концептуальний підхід – «отримання політикою світового розвитку концептуальної і реальної повноти пов'язано з осмисленням самого процесу конструювання світової політики, world polity. На відміну від системних концепцій міжнародної політики політія включає в себе зміст не абстрактного синергеничного поняття, а цілком усвідомлюваного узгодження політики окремих учасників світового співтовариства» [1, с.87]. Характерними рисами сучасної світової політики можна вважати транстериторіальність, відсутність

безпосереднього зв'язку з певним географічним регіоном, інформатизацію політичного простору, рухливість та незавершеність політичних форм які виникають.

У цьому контексті виникає поняття метарегіональних керованих співтовариств (governances), які А. Неклеса позначає концептом «метарегіон», що дає змогу трактувати його як значну лояльність окремих учасників метарегіонального консорціуму до інших його членів, прагнення підтримувати співпрацю на взаємовигідних умовах [див.: 7].

Важко не погодитися з думкою російського дослідника І. Чихарева, який зауважує, що «суперечливі тенденції світового розвитку варто розглядати як зустрічні стратегії, в яких проявляється протиріччя між «порядком» і «свободою» яке є головним для стадії становлення політичних систем» [1, с. 91].

Розглядаючи світову політику, неможливо оминати увагою феномен геополітики, пов'язаний з розробкою категорії політичного простору. Російський дослідник Чихарев І. розрізняє три її різновиди:

1) реальна геополітика – визнає географічний переділ світу, який утворився протягом історії;

2) перцептуальна геополітика, пов'язана з ХХ століттям. «Вона (політика) розуміє поділ світу на основі понідей – ліберальної, соціалістичної та радикально-консервативної. Велика кількість підходів з галузі постструктуралістської (або «критичної» політики) можна розглядати як завершальний етап ідеологічної геополітики: симптоматичним тут є перетворення багатьох ідеологічних символів в рекламні образи» [1, с. 94];

3) концептуальна геополітика, пов'язана з систематизованим описом соціального простору, виробленням комплексних управлінських стратегій, формуванням значних політичних обширів взаємодії.

Урахування геополітичних підходів дозволяє зрозуміти політичну роль держав, які знаходяться на «третьій лінії» світової політики, і проаналізувати феномен міжнародного та інформаційного тероризму, знайти засоби для вирішення проблеми тероризму у політичній площині, розробити теоретичні концепції антитерористичної діяльності як національних урядів, так і міжнародних організацій.

Феномен тероризму безпосередньо пов'язаний з існуванням так званої «терористичної свідомості», яка формується під впливом міфологеми глобалізації як уособлення небезпеки та загрози. Під впливом цієї міфологеми демонізуються глобальні процеси, створюється поняття «світового зла», який персоніфікується в образі США або Заходу і спонукає до священної війни проти цього «світового зла» (яскравий та жахаючий приклад – літак, що врізається у хмарочоси на Манхеттені). Також феномен тероризму формується внаслідок суперечностей сучасного світу та нерівномірності розвитку країн, конфлікту цивілізацій на ґрунті зіткнення ліберальних цінностей модернізованого інформаційного євроцентристського суспільства та

духовно-ціннісних, культурних, ідеологічних нормативів країн «третього світу», що призводить до так званого «цивілізаційного розлому» (С. Хантінгтон). Кордони такого «розлому» – найбільш придатне поле для виникнення тероризму як реакції на впровадження і нав'язування неоліберальної концепції глобалізації.

Узагальнюючи все вищенаведене, зазначимо, що світова політика сьогодні надзвичайно складний та багаторівневий феномен, що сформувався у динамічному інформаційному та глобалізаційному просторі. Західний вектор цього простору може вільно та просто реалізовувати усі політичні експерименти та проекти, тоді як в усіх інших вимірах світової політики реалізація того чи іншого проекту може призвести до конфлікту, кризи або навіть локальної катастрофи. Панацеєю може стати створення світових політій, у межах яких стане можливим розв'язання протиріч, пов'язаних з опозиціями «Схід – Захід», «Північ – Південь».

Сумним пророцтвом можуть стати слова В. Попова: «За умов побудови інформаційного суспільства, в період існування протиріч між глобалізацією та антиглобалізацією, вестернізацією та девестернізацією, напругою між ісламським та християнським світом, за умов взриву пасіонарності у одних етносів та спаду у других, існування протиріч між розривами та резонансами у фазах етногенезу, соціогенезу та культурогенезу (Гумільов Л.); можливості тектонічних, етнокультурних та релігійних розломів (Хантінгтон С.) і разом з тим бурхливим розвитком цивілізації «третьої хвилі» – інформаційної (Тоффлер Е.), «інформаційної епохи» (Кастельс М.) дуже сильно зростає значення інформаційної політики держав. Від держав всього світу вимагається розробка інформаційно-психологічних технологій вирішення імовірних і реальних глобальних конфліктів ХХІ ст., інакше може справдитися пророцтво про «кінець історії» [2, с.17].

Стає очевидним, що світова політика не може замикатися лише у власних рамках, співвідноситися лише з дослідженнями міжнародних відносин. Вона має співпрацювати з іншими суспільними науками, пов'язуватися з глобалістикою, прагнути до вивчення онтологічних та гносеологічних параметрів світового політичного процесу, спиратися на методологічну базу та категоріальний апарат соціальної філософії. За основу при дослідженні проблем світової політики необхідно взяти принцип міждисциплінарного підходу, сформувати довготерміновий прогноз розвитку сучасної політичної ситуації.

Загальносвітові та регіональні тенденції сучасного розвитку актуалізують необхідність зміни стратегій філософського осягнення проблем світової політики, детермінують створення нових смислових орієнтирів у полі політичного дискурсу, визначають перспективи його раціоналізації.

Список літератури

1. Чихарев І.А. Мировая политика как научная дисциплина: проблемы становления / А.И. Чихарев // Вестник Московского ун-та. Серия 12. Политические науки. – 2007. – № 2. – С.84–96.

2. Попов В.Д. Тайны информационной политики (социокоммуникативный психоанализ информационных процессов) / В.Д. Попов. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 300 с.

3. Пролесев С. Людство перед викликом глобалізації / С. Пролесев / Виклик глобалізації. – К.: Стилос, 2001. – С. 9–17.

4. Грани глобализации. Трудные вопросы современного развития / Под ред. М. С. Горбачева – М.: Альпина Паблшер, 2003, – 592с.

5. Лебедева М. Предметное поле и предметные поля мировой политики / М. Лебедева // Международные

процессы. – 2004. – Т.2. – № 2. Режим доступа: <http://www.intertrends.ru>

6. Богатуров А.Д. Понятие мировой политики в теоретическом дискурсе / А.Д. Богатуров // Международные процессы. – 2004. – Т.2. – № 1. Режим доступа: <http://www.intertrends.ru>

7. Неклесса А.И. Четвертый порядок: пришествие постсовременного мира / А. И. Неклесса // Полис. – 2000. – № 6.

Т.А. Пода

МИРОВАЯ ПОЛИТИКА В XXI ВЕКЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Рассматривается закономерность возникновения и суть феномена мировой политики, актуализируется ее связь с международными отношениями, раскрывается потенциал философского подхода к проблемам мировой политики.

T. Poda

INTERNATIONAL POLITICS IN XXI CENTURY: PROBLEMS AND OUTLOOKS

The regularity of origin and the essence of phenomenon international politics are considered in the article, its correlation with international relations, the potential of philosophical way to the world problems is discovered.